

КУРОРТИ УКРАЇНИ ЯК ТУРИСТИЧНА АТРАКЦІЯ В СИСТЕМІ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ: ОРГАНІЗАЦІЯ ПОДОРОЖЕЙ, ДОЗВІЛЛЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ І БЕЗПЕКИ ПОСЛУГ

В. В. Лебедева, д. е. н., професор, Одеський національний технологічний університет, veralebedeva@ukr.net, orcid.org/0000-0003-4039-2873,

Ф. А. Трішин, к. т. н., доцент, Одеський національний технологічний університет, trishyn@ontu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0001-5994-3538>,

С. С. Шеке́ра, к. е. н., Одеський національний технологічний університет, sheker.a.onaft@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1099-3953>

Методологія дослідження. Дослідження проведено за допомогою системного аналізу та порівняння оздоровчо-лікувальних курортів України. Використано методи аналізу та синтезу даних із відкритих джерел (наукові публікації, офіційні довідники та туристичні сайти), що дозволило класифікувати природні лікувальні ресурси курортів та встановити типові оздоровчі процедури. Методи систематизації та класифікації застосовувалися для групування вод курортів за основними лікувальними факторами та природними ресурсами.

Результати. В результаті дослідження систематизовано характеристику провідних українських курортів, визначено основні лікувальні фактори та типовий набір процедур, до яких належать питна терапія, бальнеотерапія, грязелікування та фізіотерапія. З'ясовано, що терапевтичний ефект мінеральних вод залежить від рівня мінералізації та наявності органічних або газових компонентів. Зокрема, виділено діуретичний, протизапальний та релаксаційний ефекти вод залежно від їх хімічного складу. Показано, що курорти сприяють не лише оздоровленню відпочивальників, а й розвитку медичної та туристичної інфраструктури регіонів та впровадженню безпечних туристичних маршрутів.

Новизна. У роботі здійснено узагальнення даних щодо лікувальних ресурсів курортів України та досліджено взаємозв'язок між хімічним складом мінеральних вод (рівень мінералізації та наявність органічних або газових компонентів) і характером терапевтичного ефекту (діуретичний, протизапальний, релаксаційний).

Практична значущість. Результати дослідження обґрунтовують стратегію розвитку курортного лікування в Україні. Рекомендовано впровадження стандартів якості ISO 9001 та санітарних протоколів, удосконалення сервісу (підготовка медичних гідів, організація безпечних маршрутів) та розробку спеціалізованих оздоровчих програм з урахуванням потреб різних категорій туристів. Запропоновані заходи спрямовані на підвищення конкурентоспроможності курортів та стимулювання економічного розвитку регіонів шляхом інтеграції медичної та туристичної інфраструктури.

Ключові слова: лікувально-оздоровчий туризм, бальнеологічні курорти, мінеральні води, санаторно-курортне лікування, якість послуг, безпека туристів, стандарти ISO 9001, оздоровчі програми, медичний супровід, туристична інфраструктура, конкурентоспроможність, економічний розвиток.

Постановка проблеми. Лікувально-оздоровчий туризм стає одним із пріоритетних напрямків сучасного туристичного біз-

несу, адже поєднує відпочинок із медичними, профілактичними та реабілітаційними процедурами, сприяючи поліпшенню фізич-

ного та психічного здоров'я туристів. Популярність цього виду туризму зростає в умовах старіння населення, підвищеного інтересу до здорового способу життя та прагнення поєднати відпочинок із оздоровчими заходами.

В Україні існує широкий спектр курортів із різними природними лікувальними ресурсами – мінеральними водами, радоновими та соляними джерелами, лікувальними грязями, кліматичними умовами – що створює потенціал для розвитку конкурентоспроможного лікувально-оздоровчого туризму. Проте проблема полягає у необхідності комплексного оцінювання сучасного стану курортної інфраструктури, природних ресурсів та стандартів якості й безпеки на курортах України для формування ефективного та привабливого туристичного продукту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі останніх років питання розвитку лікувально-оздоровчого туризму розглядається в контексті як загальних теоретичних засад, так і практичних аспектів функціонування курортних дестинацій. Так, С. Галасюк акцентує увагу на недосконалості нормативно-правового визначення терміну «лікувально-оздоровчий туризм» в Україні, О. Шека у своїй праці проаналізував глобальні тренди та інноваційні підходи до організації лікувально-оздоровчого туризму на курортах, а дослідження В. З. Холявки, Г. С. Лешка, О. М. Мочульської та А. О. Кухтії зосереджуються на сучасному стані, факторах впливу та перспективних тенденціях медичного та лікувально-оздоровчого туризму в Україні, наголошуючи на необхідності модернізації туристичної інфраструктури та впровадженні стандартів якості для залучення широкого кола туристів.

Формулювання мети статті. Метою статті є комплексний аналіз мінеральних вод курортів та підходів до оздоровлення в Україні, оцінка природних ресурсів, медичної та курортної інфраструктури, стандартів якості й безпеки послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лікувально-оздоровчий туризм є важливим і швидко зростаючим напрямком туристичного бізнесу, який поєднує подорожі з лікувальними та оздоровчими процеду-

рами, адже націлений на покращення фізичного та психічного здоров'я туристів через різноманітні медичні послуги, профілактичні заходи та реабілітаційні програми. Популярність лікувально-оздоровчого туризму зумовлена зростанням інтересу до здорового способу життя, старінням населення та бажанням поєднувати відпочинок із корисними для здоров'я заходами.

Основні види лікувально-оздоровчого туризму включають медичний туризм, спа-туризм, термальні курорти та санаторно-курортне лікування [1]. Медичний туризм приваблює пацієнтів з країн із високими витратами на медичне обслуговування або тривалими чергами на процедури, оскільки в багатьох країнах можна отримати якісні медичні послуги за нижчими цінами і без тривалого очікування, та передбачає подорожі з метою отримання медичних послуг, таких як хірургічні операції, стоматологічне лікування, естетична медицина, діагностичні процедури та лікування хронічних захворювань. Спа-туризм орієнтований на відпочинок та відновлення через процедури, що базуються на використанні водних ресурсів, масажів, косметичних процедур, фітнесу та йоги. Такі курорти пропонують комплексні програми для детоксикації, зниження ваги, зняття стресу та покращення загального стану здоров'я. Відвідування спа-центрів дозволяє туристам розслабитися, відновити фізичну та психічну рівновагу, а також отримати корисні навички для підтримки здорового способу життя після повернення додому. Термальні курорти є ще одним важливим напрямком лікувально-оздоровчого туризму. Вони базуються на використанні природних мінеральних та термальних вод, які мають лікувальні властивості. Такі курорти часто розташовані у мальовничих місцевостях з чистим повітрям і гарною екологією, а відвідувачі цих курортів можуть проходити бальнеотерапію, грязелікування, інгаляції та інші процедури, які сприяють лікуванню захворювань опорно-рухового апарату, нервової системи, органів дихання та шкіри. Санаторно-курортне лікування має довгу історію та залишається популярним видом лікувально-оздоровчого туризму. Санаторії пропонують комплексні програми лікування та реабілітації, які включають

використання природних факторів (мінеральних вод, лікувальних грязей, кліматичних умов) у поєднанні з медичними процедурами. Санаторії спеціалізуються на лікуванні різних захворювань, включаючи серцево-судинні, нервові, дихальні, шлунково-кишкові та інші розлади. Програми в санаторіях часто розробляються індивідуально для кожного пацієнта з урахуванням його медичних показань і загального стану здоров'я.

Враховуючи вищенаведене, необхідно акцентувати, що розвиток лікувально-оздоровчого туризму має значні економічні вигоди для приймаючих країн, оскільки сприяє розвитку медичної та туристичної інфраструктури, створенню робочих місць і залученню іноземних інвестицій. Країни з добре розвинутою системою охорони здоров'я та природними лікувальними ресурсами, такі як Німеччина, Угорщина, Чехія, Туреччина, активно просувають цей напрямок і приваблюють значну кількість міжнародних туристів.

Україна теж багата на лікувально-оздоровчі курорти, які відомі своїми природними лікувальними ресурсами та високою якістю медичних послуг. Вони приваблюють туристів як з України, так і з-за кор-

дону завдяки своїм мінеральним водам, лікувальним грязям, чистому повітрю та мальовничій природі. На всіх курортах питне лікування мінеральними водами проводиться у б'юветах, де відпочивальники можуть безпосередньо вживати мінеральні води відповідно до рекомендацій лікаря.

Найбільш відомі лікувально-оздоровчі курорти України серед туристів:

1. Трускавець є одним із найвідоміших бальнеологічних курортів України, розташованим у передгір'ї Карпат, що вирізняється наявністю унікальних мінеральних вод, зокрема «Нафтуса», а також сприятливими природними умовами та розвинутою інфраструктурою оздоровлення. Вода «Нафтуса» містить органічні речовини нафтового походження, мікроелементи та біологічно активні компоненти, що забезпечують її ефективність у лікуванні захворювань нирок, печінки, шлунково-кишкового тракту та порушень обміну речовин. Поряд із нею застосовуються води «Марія», «Софія» та «Броніслава», які відрізняються складом і лікувальною дією (табл. 1). Санаторно-курортне лікування включає питну терапію, мінеральні ванни, грязелікування, фізіотерапевтичні процедури, інгаляції, масажі та дієтотерапію [2, 3].

Таблиця 1

Порівняльна характеристика мінеральних вод Трускавця

Показник	Нафтуса	Марія	Софія	Броніслава
Тип води	Гідрокарбонатна Mg-Ca з органічними речовинами	Хлоридно-сульфатно-натрієва	Хлоридно-сульфатно-натрієва	Хлоридно-сульфатно-натрієва
Мінералізація	~0,3–0,9 г/дм ³	~5 г/дм ³	~8–10 г/дм ³	~12–20 г/дм ³
Основні іони	HCO ₃ ⁻ , Ca ²⁺ , Mg ²⁺	Cl ⁻ , SO ₄ ²⁻ , Na ⁺	Cl ⁻ , SO ₄ ²⁻ , Na ⁺	Cl ⁻ , SO ₄ ²⁻ , Na ⁺ , Ca ²⁺
Органічні речовини	Є (нафтового походження)	Відсутні	Відсутні	Відсутні
Специфічні компоненти	Біологічно активні органічні сполуки	Підвищений вміст солей	Висока мінералізація серед питних вод	Найвища мінералізація, можливий вміст CO ₂ , H ₂ S
Характер дії	Діуретична, детоксикаційна	Жовчогінна, регуляція ШКТ	Стимулює секрецію ШКТ	Протизапальна (зовнішнє застосування)
Застосування	Питне лікування	Питне лікування	Питне лікування	Переважно зовнішнє (полоскання, ванни)

2. Моршин – відомий бальнеологічний курорт Львівської області, розташований у передгір'ї Карпат, заснований у XIX ст. і популярний завдяки мінеральним водам та лікувальним грязям. Курорт спеціалізується на лікуванні захворювань шлунково-кишкового тракту, печінки, жовчовивідних шляхів і порушень обміну речовин. Основним лікувальним ресурсом є мінеральні води джерел №1, №4 і №6 (табл. 2), які відрізня-

ються складом і мінералізацією, що дозволяє індивідуалізувати лікування, та стимулюють жовчовиділення, покращують травлення та обмін речовин і мають протизапальні властивості.

На курорті застосовуються питне лікування, мінеральні ванни, грязелікування, а також фізіотерапія, масажі, інгаляції, озокеритотерапія та дієтотерапія [4, 5].

Таблиця 2

Порівняльна характеристика мінеральних вод Моршина

Показник	Джерело №1 (слабомінералізована)	Джерело №4 (ропа)	Джерело №6 (ропа)
Тип води	Гідрокарбонатна Ca-Mg	Хлоридно-сульфатна натрієва (ропа)	Хлоридно-сульфатна натрієва (ропа)
Мінералізація	0,1–0,4 г/дм ³	30–100 г/дм ³	100–400 г/дм ³
Основні іони	HCO ₃ ⁻ , Ca ²⁺ , Mg ²⁺	Cl ⁻ , Na ⁺ , SO ₄ ²⁻	Cl ⁻ , Na ⁺
Біологічно активні речовини	Мінімальні	Високий вміст солей	Дуже високий вміст солей
Характер дії	Загальнооздоровча, нормалізація обміну речовин	Жовчогінна, стимуляція травлення	Сильна стимуляція ШКТ
Застосування	Питне (щоденне)	Розведене питне лікування	Розведене питне лікування
Особливості	Наближена до плазми крові	Концентрований розсіл	Найбільш концентрована вода

3. Східниця – відомий бальнеологічний курорт Львівської області, розташований у передгір'ї Карпат, який вирізняється наявністю мінеральних вод із високими лікувальними властивостями та чистим гірським повітрям. Курорт поєднує природні лікувальні ресурси із сучасними медичними послугами, що забезпечує ефективне оздоровлення. Основним ресурсом є різномінеральні води, зокрема типу «Нафтуся» (з

жовчогінною, сечогінною та протизапальною дією) і типу «Боржомі», які застосовуються при захворюваннях нирок, печінки, шлунково-кишкового тракту та обміну речовин (табл. 3).

На курорті також використовуються мінеральні ванни, грязелікування, фізіотерапія, масажі, інгаляції, озокеритотерапія та дієтотерапія, що забезпечує комплексний лікувальний ефект [6–8].

Таблиця 3

Порівняльна характеристика мінеральних вод Східниці

Показник	Джерело №1 («Нафтуся» тип)	Джерело №2С («Боржомі» тип)	Джерело №18С	Джерело №25–26
Тип води	Гідрокарбонатна Na-Ca з органічними речовинами	Гідрокарбонатно-натрієва	Гідрокарбонатно-сульфатно-натрієва	Гідрокарбонатно-сульфатна Ca-Mg
Мінералізація	~0,6 г/дм ³	Середня	0,6–1,1 г/дм ³	Низька
Основні іони	HCO ₃ ⁻ , Na ⁺ , Ca ²⁺	HCO ₃ ⁻ , Na ⁺	HCO ₃ ⁻ , SO ₄ ²⁻ , Na ⁺	HCO ₃ ⁻ , SO ₄ ²⁻ , Ca ²⁺ , Mg ²⁺
Органічні речовини	Є	Є (в незначній кількості)	Відсутні/незначні	Відсутні

Специфічні компоненти	Органічні сполуки, сірководень	Кремнієва кислота, бром, йод	Сірководень	Мікроелементи
Характер дії	Діуретична, детоксикаційна	Нормалізація кислотності шлунка	Жовчогінна, стимуляція травлення	Поліпшення обміну речовин
Застосування	Питне лікування (нирки, печінка)	Питне лікування (ШКТ)	Питне лікування	Питне лікування

4. Хмільник – відомий бальнеологічний курорт Вінницької області, що славиться унікальними радоновими водами та сприятливими природними умовами. Курорт спеціалізується на лікуванні захворювань опорно-рухового апарату, нервової, серцево-судинної системи, шкіри та дихальних шляхів. Основним лікувальним фактором є радонові води, які мають знеболювальні, протизапальні, імуномодулюючі та відновлюва-

льні властивості, поліпшують обмін речовин, кровообіг і загальний тонус організму (табл. 4).

У Хмільнику застосовуються радонові ванни, інгаляції, аплікації з лікувальними грязями, фізіотерапія, масажі, озокеритотерапія, магнітотерапія та лікувальна фізкультура, що забезпечує комплексне оздоровлення [9].

Таблиця 4

Порівняльна характеристика мінеральних вод Хмільника

Показник	Джерело №1 («Хмільник-1»)	Джерело №3 («Хмільник-3») / «Старий»	Джерело №4 / «Ропа»
Тип води	Гідрокарбонатно-натрієва слабомінералізована	Гідрокарбонатно-сульфатно-натрієва	Хлоридно-сульфатна натрієва (ропа)
Мінералізація	0,6–1,0 г/дм ³	1,5–3,0 г/дм ³	30–100 г/дм ³
Основні іони	HCO ₃ ⁻ , Na ⁺ , Ca ²⁺	HCO ₃ ⁻ , SO ₄ ²⁻ , Na ⁺	Cl ⁻ , Na ⁺ , SO ₄ ²⁻
Радон	Присутній, низька концентрація	Присутній, середня концентрація	Присутній, висока концентрація
Біологічно активні речовини	Органічні речовини (слабкі)	Мінімальні	Високий вміст солей, мікроелементи
Характер дії	Нормалізація обміну речовин, діуретична	Жовчогінна, стимулює травлення	Сильний стимулюючий ефект на ШКТ
Застосування	Питне лікування	Питне лікування	Розведене питне лікування та бальнеотерапія
Особливості	Слабомінералізована, щоденне застосування	Середньо мінералізована	Концентрована ропа, використовується дозовано

5. Миргород – відомий бальнеологічний курорт у Полтавській області, який славиться своїми мінеральними водами та сприятливими кліматичними умовами. Заснований у 1917 році, курорт популярний завдяки природним лікувальним ресурсам та сучасній медичній інфраструктурі. Основним лікувальним фактором є мінеральні води, видобуті з глибинних свердловин (табл. 5). Найвідоміша – «Миргородська», слабомінералізована гідрокарбонатно-хло-

ридно-натрієва вода, що використовується для питного лікування, ванн, інгаляцій і зрошень. Вона ефективна при захворюваннях шлунково-кишкового тракту, печінки, жовчовивідних шляхів і порушеннях обміну речовин, нормалізує травлення та загальний обмін речовин, зменшує запальні процеси та зміцнює організм.

Курорт також застосовує лікувальні ванни та грязелікування, які допомагають при захворюваннях опорно-рухового апарату.

ту, нервової системи та шкіри. Додатково пропонуються фізіотерапія, масажі, інгаля-

ції, озокеритотерапія та спеціальні дієтичні програми [10, 11].

Таблиця 5

Порівняльна характеристика мінеральних вод Миргорода

Показник	Джерело №1	Джерело №2	Джерело №3
Тип води	Гідрокарбонатно-хлоридно-натрієва слабомінералізована	Гідрокарбонатно-хлоридно-натрієва середньомінералізована	Гідрокарбонатно-хлоридно-натрієва з підвищеним вмістом солей
Мінералізація	0,7–1,0 г/дм ³	1,2–1,5 г/дм ³	1,8–2,2 г/дм ³
Основні іони	HCO ₃ ⁻ , Cl ⁻ , Na ⁺	HCO ₃ ⁻ , Cl ⁻ , Na ⁺	HCO ₃ ⁻ , Cl ⁻ , Na ⁺ , Ca ²⁺
Біологічно активні речовини	Слабкі органічні речовини	Мінімальні	Мікроелементи, солі
Характер дії	Нормалізація травлення, діуретична	Покращення обміну речовин, жовчогінна	Зміцнює організм, стимулює обмін речовин
Застосування	Питне лікування, ванни	Питне лікування, ванни	Питне лікування, ванни, зрошення
Особливості	Слабомінералізована, щоденне застосування	Середньо мінералізована	Концентрована, дозоване застосування

6. Бердянськ – відомий курорт на узбережжі Азовського моря Запорізької області, що славиться унікальними лікувальними факторами морського та лиманного середовища. Курорт спеціалізується на лікуванні захворювань опорно-рухового апарату, нервової, серцево-судинної системи, шкіри та дихальних шляхів. Основними лікувальними факторами є морське повітря, йодобромні мінеральні води та сульфідно-мулові грязі Бердянських лиманів, які мають проти-

запальні, знеболювальні, імуномодулюючі та відновлювальні властивості, сприяють нормалізації обміну речовин, поліпшенню кровообігу та загального тону організму (табл. 6).

У Бердянську застосовуються морські та мінеральні ванни, інгаляції, аплікації з лікувальними грязями, фізіотерапія, масажі, озокеритотерапія, магнітотерапія та лікувальна фізкультура, що забезпечує комплексне оздоровлення відпочивальників [12, 13].

Таблиця 6

Порівняльна характеристика мінеральних вод Бердянську

Показник	Джерело №1 («Бердянська 1»)	Джерело №2 («Бердянська 2»)	Джерело №3 («Бердянська 3»)
Тип води	Слаболужна хлоридно-натрієва	Слаболужна хлоридно-натрієва	Йодобромна, хлоридно-натрієва
Мінералізація	Середня, 3–5 г/л	Середня, 3–5 г/л	Підвищена (вплив йоду та броду)
Основні іони	HCO ₃ ⁻ , Cl ⁻ , Na ⁺	HCO ₃ ⁻ , Cl ⁻ , Na ⁺	Cl ⁻ , Na ⁺ , Br ⁻ , I ⁻
Біологічно активні речовини	Мікросолі та мінерали моря	Мінерали морської та підземної води	Йод і бром
Характер дії	Тонізуюча, стимулює травлення	Протизапальна, колегієтична	Йодобромна дія на шкіру та нервову систему
Застосування	Питне лікування, бальнеотерапія	Ванни, душі, зрошення	Бальнео-ванни, зрошення, терапія дихальних шляхів

Особливості	Використовується при захворюваннях органів травлення	Лікувально-профілактична дія	Особливо корисна при дерматологічних та ендокринних патологіях
-------------	--	------------------------------	--

7. Солотвино – відомий бальнеологічний курорт Закарпатської області, що славиться унікальними соляними та мінеральними водами та сприятливими природними умовами. Курорт спеціалізується на лікуванні захворювань опорно-рухового апарату, нервової, серцево-судинної системи, шкіри та дихальних шляхів. Основним лікувальним фактором є соляні та хлоридно-натрієві мінеральні води, які мають протизапальні,

знеболювальні, імуномодулюючі та відновлювальні властивості, сприяють нормалізації обміну речовин, поліпшенню кровообігу та загального тонуусу організму (табл. 7).

У Солотвино застосовуються соляні ванни, інгаляції, аплікації з лікувальними грязями, фізіотерапія, масажі, озокеритотерапія та лікувальна фізкультура, що забезпечує комплексне оздоровлення відпочивальників та пацієнтів [14, 15].

Таблиця 7

Порівняльна характеристика мінеральних вод Солотвино

Показник	**Джерело №1 («Соляні озера — соляна ропа») **	Джерело №2 («Thermal Star — артезіанські води»)	Джерело №3 («Derenivska Kupil — мінеральні джерела»)
Тип води	Хлоридно-натрієва соляна ропа (аналог «Мертвого моря»)	Термальна мінеральна вода	Гідрокарбонатно-кальцієво-натрієва мінеральна вода
Мінералізація	Дуже висока (≈30–32 г/л)	Середня – висока	Помірна
Основні іони / компоненти	Cl ⁻ , Na ⁺ , Br ⁻ , F ⁻ , Cs ⁺ , Rb ⁺	SiO ₂ , Ca ²⁺ , Na ⁺	HCO ₃ ⁻ , Ca ²⁺ , Na ⁺
Біологічно активні речовини	Сильна концентрація солей із бромом та йодом	Кремнієві та інші мікроелементи	Природні мінерали
Характер дії	Сильна протизапальна, регенеруюча, позитивний вплив на шкіру та суглоби	Тонізуюча та релаксаційна	Стимулює обмін речовин і загальне оздоровлення
Застосування	Бальнео-та ропні ванни, аплікації грязями	Термальні та мінеральні ванни	Питне та зовнішнє лікування
Особливості	Висока солоність та щільність; ефект «плавання»	Теплі мінеральні джерельні води	Прісніші артезіанські води для загального оздоровлення

8. Куяльник – відомий бальнеологічний курорт Одеської області, що славиться унікальними лікувальними грязями та мінеральними водами лиману Куяльник та сприятливими природними умовами. Курорт спеціалізується на лікуванні захворювань опорно-рухового апарату, нервової, серцево-судинної системи, шкіри та дихальних шляхів. Основним лікувальним фактором є чорні лікувальні грязі Куяльника та хлоридно-натрієві мінеральні води, які мають знеболювальні, протизапальні, імуномодулюючі

та відновлювальні властивості, сприяють нормалізації обміну речовин, поліпшенню кровообігу та загального тонуусу організму (табл. 8).

У Куяльнику застосовуються грязелікування, бальнеотерапевтичні ванни, інгаляції, аплікації з лікувальними водами та грязями, фізіотерапія, масажі, озокеритотерапія та лікувальна фізкультура, що забезпечує комплексне оздоровлення відпочивальників та пацієнтів [16, 17].

Порівняльна характеристика мінеральних вод Куяльника

Показник	**Джерело №1 («Куяльник класична») **	**Джерело №2 («Куяльник І») **	**Джерело №3 («Tonus Oxygen / Family») **
Тип води	Хлоридно-натрієва природна лікувально-столова	Хлоридно-натрієва помірно мінералізована	Слабо мінералізована натрієво-хлоридна
Мінералізація	Середня: 3,0–4,0 г/дм ³	Середня-нижча: 1,9–2,3 г/дм ³	Низька: 0,1–1,0 г/дм ³
Основні іони	Na ⁺ , Cl ⁻ , SO ₄ ²⁻ , HCO ₃ ⁻ , K ⁺ , Ca ²⁺ , Mg ²⁺	Na ⁺ , Cl ⁻ , HCO ₃ ⁻	Na ⁺ /K ⁺ , Cl ⁻ , HCO ₃ ⁻
Біологічно активні речовини	Солі, мікроелементи	Солі, що полегшують травлення	Мінерали для щоденного вживання
Характер дії	Покращує травлення, водно-сольовий баланс, стимулює обмін	Стимуляція травлення та ферментної активності	Гідrataція, підтримка балансу
Застосування	Питне лікування, щоденне споживання	Питне лікування при порушеннях травлення	Щоденне пиття для підтримки гідrataції
Особливості	Рекомендується для гастроентерологічних показань	М'якше та легше засвоюється	Найнижча мінералізація для сімейного вживання

9. Шаян – відомий бальнеологічний курорт Закарпатської області, що славиться унікальними лужними та слабомінералізованими радоновими водами та сприятливими природними умовами. Курорт спеціалізується на лікуванні захворювань опорно-рухового апарату, нервової, серцево-судинної системи, шкіри та дихальних шляхів. Основним лікувальним фактором є радонові та лужні мінеральні води, які мають знеболювальні, протизапальні, імуномоду-

люючі та відновлювальні властивості, сприяють нормалізації обміну речовин, поліпшенню кровообігу та загального тону організму (табл. 9).

У Шаяні застосовуються радонові ванни, інгаляції, аплікації з лікувальними грязями, фізіотерапія, масажі, озокеритотерапія та лікувальна фізкультура, що забезпечує комплексне оздоровлення відпочивальників та пацієнтів [18–20].

Таблиця 9

Порівняльна характеристика мінеральних вод Шаяна

Показник	**Джерело №1 («Shayan-242») **	**Джерело №2 («Shayan-4») **	**Джерело №3 («Shayanska мінеральна вода») **
Тип води	Гідрокарбонатно-натрієва, силіцій-багата	Гідрокарбонатно-кальцієво-натрієва силіцій-вуглекисла	Слабомінералізована гідрокарбонатно-натрієва
Мінералізація	Низька / помірна (≈1,5–3,5 г/дм ³)	Помірна (до ≈3,5 г/дм ³)	Середня (≈2,5–5,0 г/дм ³)
Основні іони / компоненти	Na ⁺ , HCO ₃ ⁻ , SiO ₂	Na ⁺ , Ca ²⁺ , HCO ₃ ⁻ , SiO ₂	Na ⁺ , HCO ₃ ⁻ , Ca ²⁺ , Mg ²⁺
Біологічно активні речовини	Силіцій, натрій	Силіцій, кальцій, натрій	Мікроелементи, мінерали

Характер дії	Стимулює травлення, нормалізує обмін речовин	Підтримує функції травного тракту	Загальне оздоровлення, детоксикація
Застосування	Питне лікування (шлунок, обмін)	Питне лікування та бальнеотерапія	Питне лікування та профілактика
Особливості	Охолоджена, вихід безпосередньо з джерела	Вода із додатковими мінералами	Екологічно чиста, структурована для пиття

Всі вищеперераховані курорти пропонують не тільки високий рівень медичних послуг, унікальні природні ресурси та доступні ціни, але й можливість насолодитися природою, культурою та традиціями регіонів, в яких вони розташовані. Щоб наочно

порівняти особливості кожного курорту, зокрема їхню інфраструктуру, природні умови та транспортне сполучення, наведено узагальнену таблицю 10 з прикладами санаторіїв, кліматичними характеристиками та можливостями для екскурсій і відпочинку [2–20].

Таблиця 10

Порівняльна характеристика курортів України за санаторною інфраструктурою, кліматом, природними умовами та транспортним сполученням

Курорт	Санаторії (приклади)	Клімат (t°C літо / зима)	Опис природи та екскурсій	Транспортне сполучення
Трускавець	«Карпати», «Шахтар», «Молдова», «Кришталевий палац»	+18...+22°C / -3...-5°C	Передгір'я Карпат, ліси, озера; екскурсії в Карпати, Львів	Залізниця, автобуси зі Львова
Моршин	«Мармуровий палац», «Дністер», «Лаванда»	+18...+22°C / -3...-4°C	Лісопаркова зона, озеро; екскурсії у Львів, Карпати	Залізниця, автобуси
Східниця	«Київська Русь», «Санта Марія»	+16...+20°C / -4...-6°C	Гірська місцевість, джерела, водоспади	Автобуси, поруч Трускавець
Хмільник	«Південний Буг», «Березовий гай»	+19...+23°C / -4...-6°C	Лісостеп, річка Південний Буг; Вінниця	Залізниця, автобуси
Миргород	«Миргород», «Хорол»	+19...+23°C / -5...-7°C	Річка Хорол, парки; Полтава, музеї	Залізниця, автобуси
Бердянськ	«Бердянськ», «Лазурний», «Нива»	+22...+26°C / -1...-3°C	Азовське море, пляжі, коса	Залізниця, автобуси (обмежено)
Солотвино	«Солотвино», «Романтика»	+20...+25°C / -2...-4°C	Соляні озера, гори Закарпаття	Залізниця, автобуси
Куяльник	Санаторій ім. Пирогова	+22...+26°C / -1...-3°C	Лиман, грязі; екскурсії в Одесу	Поруч Одеса, автобуси
Шаян	«Шаян», «Карпатія»	+18...+22°C / -3...-5°C	Вулканічні Карпати, ліси	Автобуси, Хуст

Після аналізу, наведеному в таблиці 10 з порівняльною характеристикою курортів України за санаторною інфраструктурою, кліматом, природними умовами та транспортним сполученням стає очевидним, що окрім наявності санаторіїв, зручного розташування та екскурсійних можливостей,

ключовим чинником конкурентоспроможності курортів є забезпечення високого рівня якості та безпеки туристичних послуг. Саме стандартизація процедур, контроль стану природних ресурсів та організація безпечного перебування туристів формують довіру

відвідувачів і впливають на ефективність оздоровлення.

Сучасні курорти України активно впроваджують стандарти якості та безпеки туристичних послуг, що є ключовими чинниками формування конкурентоспроможного туристичного продукту та підвищення довіри споживачів. Забезпечення високого рівня послуг передбачає комплексну організацію всіх складових відпочинку: медичних процедур, харчування, проживання, екскурсійних програм, дозвілля та рекреаційних послуг. На курортах, таких як Трускавець, Моршин та Східниця, санаторії впроваджують стандартизовані протоколи обслуговування пацієнтів і відпочивальників, що відповідають вимогам ISO 9001:2015, національним санітарним нормам та рекомендаціям Міністерства охорони здоров'я України, що передбачає регулярний контроль якості мінеральних вод у бюветах та процедурних кабінетах, постійний лабораторний аналіз хімічного складу та мікробіологічної чистоти вод, технічне обслуговування обладнання для ванн, фізіотерапевтичних процедур та грязелікування, а також суворе дотримання правил стерильності і гігієни харчових блоків та процедурних приміщень.

Особлива увага приділяється безпеці туристів, що включає не лише медичний контроль, але й організацію транспортного сполучення та екскурсій з урахуванням можливих ризиків. Кваліфіковані гідри та медичний персонал супроводжують туристів під час оздоровчих програм і активного відпочинку, забезпечуючи безпечне виконання процедур і зменшуючи ризики виникнення побічних ефектів. Наприклад, курорт Куяльник звертає увагу на безпечний доступ до водної лінії лиману, зон відпочинку та прогулянок, впроваджуючи контроль якості води, зонування територій за рівнем ризику та інструктаж персоналу щодо дотримання санітарних норм. Курорти, такі як Солотвино, Хмільник та Шаян, забезпечують безпечне використання природних ресурсів – соляних озер, лікувальних грязей та радонових джерел. Для цього застосовується регламентоване дозування процедур, постійний лабораторний контроль хімічного складу вод, грязей та ґрунтів, а також індивідуальний підбір лікувальних програм залежно від ста-

ну здоров'я пацієнта, що забезпечує ефективне оздоровлення і мінімізує ризики для організму.

Для підвищення конкурентоспроможності курортів України особливо важливим є впровадження міжнародних стандартів сертифікації мінеральних вод і процедурних програм, що підвищує довіру туристів як з України, так і з-за кордону. Розвиток цифрового моніторингу якості процедур, включаючи автоматичний контроль температури, концентрації мінералів у воді та складу грязей, дозволяє оперативно коригувати програми оздоровлення та підвищує їх ефективність. Важливим є також створення протоколів безпечного оздоровлення під час грязелікування, мінеральних ванн та гідропроцедур, з обов'язковим медичним супроводом та інструктажем туристів, що знижує ризик передозування або негативних реакцій організму.

Конкретні заходи підвищення безпеки включають контроль тривалості та кількості прийомів мінеральної води за індивідуальними медичними показаннями, забезпечення чистоти та стерильності бюветів і пляшок для розливу води, а також обов'язковий медичний нагляд під час питного лікування для людей із хронічними захворюваннями шлунково-кишкового тракту, серцево-судинної та сечовидільної систем. Під час грязелікування важливим є попереднє тестування кожної партії грязі на наявність шкідливих мікроорганізмів та токсичних компонентів, дозоване накладання грязевих аплікацій відповідно до віку та стану здоров'я пацієнта, а також контроль температури і часу процедур. Підвищення безпеки гідропроцедур передбачає встановлення автоматичних датчиків температури та хімічного складу води в басейнах і ваннах, регулярну дезінфекцію обладнання та проведення інструктажу туристів щодо правил перебування у водних зонах.

Інформаційне забезпечення туристів щодо дозування і тривалості прийому мінеральної води, правил питного лікування та взаємодії з харчуванням підвищує ефективність процедур і сприяє формуванню позитивного досвіду перебування на курорті. Інтеграція сервісів охорони здоров'я та туризму, створення програм «health & safety»,

де враховано медичний супровід, страхування та контроль відпочинку на всіх етапах перебування, є важливим елементом конкурентної переваги. Підвищення кваліфікації персоналу з питань санітарних стандартів, сучасних методик лікувальних процедур та комунікації з туристами сприяє підвищенню рівня обслуговування і довіри клієнтів. Маркетингова стратегія курортів, орієнтована на безпеку і якість, дозволяє просувати українські курорти як сертифіковані, надійні та професійні дестинації для оздоровлення, що формує стійку конкурентну перевагу на національному та міжнародному ринку. Впровадження таких комплексних заходів не лише підвищує ефективність лікувально-оздоровчих програм, але й зміцнює репутацію українських курортів, роблячи їх більш привабливими для різних категорій туристів.

Висновки. Таким чином, лікувально-оздоровчий туризм є важливим сегментом туристичного бізнесу, який поєднує медичні послуги з відпочинком і спрямований на покращення здоров'я і якості життя людей. Він пропонує різноманітні види лікувальних і оздоровчих програм, що задовольняють потреби різних категорій туристів, і сприяє економічному розвитку приймаючих регіонів, а забезпечення високої якості та безпеки послуг сприяє ефективності лікувальних програм і комфорту туристів. Системний підхід до організації подорожей, дозвілля та контролю медичних процедур формує конкурентоспроможний туристичний продукт і підвищує привабливість курортів України на національному та міжнародному рівні.

Література

1. Черниш І.В., Маковка В.М. Лікувально-оздоровчі види туризму в структурі сфери туризму та рекреації. *Business Processes In Tourism. Бізнес-процеси в туризмі: collective monograph.* Poznan: Wydawnictwo Naukowe, 2020. С. 55-63.
2. Мінеральні води Трускавця [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.turportal.org.ua/ukr/publications/minvody.htm>
3. Мінеральні води Трускавця: опис джерел [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://go-to.rest/location/karpaty/truskavets/mineralni-vody/>
4. Природна мінеральна вода «Моршинська»: склад та властивості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dzerelce.org.ua/Morshyn/morshynska.htm>

5. Цілюща вода: розвиток курорту Моршин [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://tvoemisto.tv/exclusive/tsilyushchyy_kurort_yak_morshyn_namagaietsya_zberegty_svoi_dzherela_142170.html
6. Джерела мінеральних вод Східниці [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://skhidnytsia.com/springs/>
7. Мінеральні води Східниці: характеристика та застосування [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://santamaria.com.ua/shodnica/medical_sources
8. Мінеральні води Східниці та їх склад [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://doslidnyky.com/node/1402>
9. Радонова вода курорту «Хмільник» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://khumilnyk-zdrav.com.ua/likuvannya/radonova-voda/>
10. Офіційний сайт санаторно-курортного комплексу «Миргород» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mirgorodkurort.ua/>
11. Хімічний склад та лікувально-фізіологічний вплив мінеральної води «Аqua Миргород» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://kurort.gov.ua/vody-ukrayiny/voda-mineralna-prirodna-likovalno-stolova-aqua-mirgorod/>
12. Курорт Бердянськ мінеральні води та лікувальні фактори [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pryazovia.com/berdyansk/>
13. Інформація про мінеральну воду «Бердянська» та її лікувальний вплив [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ua.dorogovkaz.com/stati_kurort_berdyansk.php
14. Solotvyno Lakes – соляні озера та лікувальні властивості вод [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://otdyhaem.com.ua/en/zakarpatskaja/solotvyno/ozero-kunigunda/>
15. Mineral and thermal waters of Solotvyno (Thermal Star complex) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://thermal-star.com/en/medicine/harakterystyka-vody/>
16. Derenivska Kupil – лікувальні джерела та мінеральні води Карпат [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://go-to.rest/en/location/transcarpathia/nyzhnie-solotvyno/derenivska-kupil/>
17. Куйальник – природна мінеральна вода курорту Куйальник [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://kuyalnyk.com.ua/ua/>
18. Mineral water «Kuyalnik» product overview [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ukrainian-food.com.ua/en/products/product/drinking-medicinal-natural-mineral-water-kuyalnik>
19. Мінеральна вода «Шаянська» – природна лікувально-столова вода Закарпаття [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://shayanska.com/about-us>
20. Санаторії та мінеральні джерела Шаян [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://vse-ukr.com/regions/zakarpatska/shayan>

References

1. Chernysh, I.V., & Makhovka, V.M. (2020). Likuvально-ozdorovchi vydy turyzmu v strukturi sfery turyzmu ta rekreatsii. In *Business Processes In Tourism / Biznes-protsesy v turyzmio* (pp. 55-63). Poznan: Wydawnictwo Naukowe.
2. Mineralni vody Truskavtsia. (n.d.). Turportal. Retrieved from <https://www.turportal.org.ua/ukr/publications/minvody.htm>
3. Mineralni vody Truskavtsia: opys dzherel. (n.d.). Go-to.rest. Retrieved from <https://go-to.rest/location/karpaty/truskavets/mineralni-vody/>
4. Pryrodna mineralna voda «Morshynska»: sklad ta vlastyvoli. (n.d.). Dzerelce. Retrieved from <https://www.dzerelce.org.ua/Morshyn/morshynska.htm>
5. Tsiliushcha voda: rozvytok kurortu Morshyn. (2023.). Tvoemisto. Retrieved from https://tvoemisto.tv/exclusive/tsilyushchyy_kurort_yak_morshyn_namagaietsya_zberegty_svoi_dzherela_142170.html
6. Dzherela mineralnykh vod Skhidnytsi. (2025). Retrieved from Skhidnytsia. <https://skhidnytsia.com/springs/>
7. Mineralni vody Skhidnytsi: kharakterystyka ta zastosuvannia. (n.d.). Santa Maria. Retrieved from https://santamaria.com.ua/shodnica/medical_sources
8. Mineralni vody Skhidnytsi ta yikh sklad. (n.d.). Doslidnyky. Retrieved from <https://doslidnyky.com/node/1402>
9. Radonova voda kurortu Khmilnyk. (n.d.). Khmilnyk. Retrieved from <https://khumilnyk-zdrav.com.ua/likuvannya/radonova-voda/>
10. Ofitsiyni sait sanatorno-kurortnoho kompleksu «Myrhorod». (n.d.). Retrieved from <https://mirgorodkurort.ua/>
11. Khimichnyi sklad ta likuvально-fiziologichni vplyv mineralnoi vody «Aqua Myrhorod». (2018). Retrieved from Kurort.gov.ua. <https://kurort.gov.ua/vody-ukrayiny/voda-mineralna-prirodna-likuvально-stolova-aqua-mirgorod/>
12. Kurort Berdiansk – mineralni vody ta likuvalni faktory. (n.d.). Pryazovia. Retrieved from <https://pryazovia.com/berdyansk/>
13. Informatsiia pro mineralnu vodu «Berdianska» ta yii likuvalni vplyv. (n.d.). Dorogovkaz. Retrieved from https://ua.dorogovkaz.com/stati_kurort_berdyansk.php
14. Solotvyno Lakes – soliani ozero ta likuvalni vlastyvoli vod. (n.d.). Otdyhaem. Retrieved from <https://otdyhaem.com.ua/en/zakarpathskaja/solotvyno/ozero-kunigunda/>
15. Mineral and thermal waters of Solotvyno (Thermal Star complex). (n.d.). Termal Star. Retrieved from <https://termal-star.com/en/medicine/harakterystyka-vody/>
16. Derenivska Kupil – likuvalni dzherela ta mineralni vody Karpat. (n.d.). Go-to.rest. Retrieved from <https://go-to.rest/en/location/transcarpathia/nyzhnie-solotvyno/derenivska-kupil/>
17. Kuyalnyk – pryrodna mineralna voda kurortu Kuyalnyk. (n.d.). Retrieved from <https://kuyalnyk.com.ua/ua/>
18. Mineral water «Kuyalnik» product overview. (n.d.). Ukrainian Food. Retrieved from <https://ukrainian-food.com.ua/en/products/product/drinking-medicinal-natural-mineral-water-kuyalnik>
19. Mineralna voda «Shaianska» — pryrodna likuvально stolova voda Zakarpattia. (n.d.). Retrieved from <https://shayanska.com/about-us>
20. Sanatorii ta mineralni dzherela Shaian. (n.d.). Retrieved from <https://vse-ukr.com/regions/zakarpathska/shayan>

UKRAINIAN RESORTS AS A TOURIST ATTRACTION IN THE SYSTEM OF HEALTH AND WELLNESS TOURISM: ORGANIZATION OF TRAVEL, LEISURE, AND ENSURING THE QUALITY AND SAFETY OF SERVICES

*V. V. Lebedieva, D. E., Professor, Odesa National University of Technology,
F. A. Trishyn, Ph. D (Technic.), Associate Professor, Odesa National University of Technology,
S. S. Shekera, Ph. D (Econ.), Odesa National University of Technology*

Methods. The study was conducted using a systems analysis and comparison of health resorts in Ukraine. Methods of analysis and synthesis of data from open sources (scientific publications, official directories and tourist sites) were used, which allowed classifying the natural healing resources of resorts and establishing typical health procedures. Systematization and classification methods were used to group resort waters by main healing factors and natural resources.

Results. As a result of the study, the characteristics of leading Ukrainian resorts were systematized, the main healing factors and a typical set of procedures were determined, which include drinking therapy, balneotherapy, mud therapy and physiotherapy. It was found that the therapeutic effect of mineral waters depends on the level of mineralization and the presence of organic or gas components. In particular, the diuretic, anti-inflammatory and relaxation effects of waters were identified depending on their chemical composition. It is shown that resorts contribute not only to

the improvement of vacationers, but also to the development of medical and tourist infrastructure of regions and the implementation of safe tourist routes.

Novelty. The work summarizes data on the medical resources of resorts of Ukraine and investigates the correlation between the chemical composition of mineral waters (the level of mineralization and the presence of organic or gas components) and the nature of the therapeutic effect (diuretic, anti-inflammatory, relaxing).

Practical value. It is recommended to implement ISO 9001 quality standards and sanitary protocols, improve service (training medical guides, organization of safe routes) and develop specialized health programs taking into account the needs of different categories of tourists. The proposed measures are aimed at increasing the competitiveness of resorts and stimulating the economic development of regions through the integration of medical and tourist infrastructure.

Keywords: medical and health tourism, balneological resorts, mineral waters, sanatorium and resort treatment, quality of services, tourist safety, ISO 9001 standards, health programs, medical support, tourist infrastructure, competitiveness, economic development.

Стаття надійшла до редакції 15.02.26 р.

Прийнята до публікації 01.03.26 р.

Дата публікації 24.03.26 р.